

Kőhegyi Mihály

GLEMBAY KÁROLY LEVELE RÓMER FLÓRISHOZ RÉZKORI ARANYLELETEK (ORLOVINYÁKI PUSZTA) ÜGYÉBEN

A Kárpát-medence rézkori aranyleleteit Pulszky Ferenc határozta meg elsőként (PULSZKY 1883, 1884). Háromnegyed század múlva Patay Pál vette számba az újabb aranyleleteket és a Bodrogkeresztúri kultúrába sorolta őket (PATAY, 1958).

Az utóbbi évtizedben parázs vita alakult ki e kérdés körül (MAKKAY 1976, 1985a, 1985b; BÓNA 1986; MAKKAY 1989; BÓNA 1990). Magunk, nem lévén e kérdéskör szakértői, nem tudunk érdemben a vitához szólni. Rómer Flóris életútjával és tudományos tevékenységével foglalkozva (KŐHEGYI 1967, 1970) azonban kezünkbe került az a levél, melynek létéről éppen Rómer kivonatossá közléséből tudtunk ugyan, de az eredeti – úgy vélték – eltűnt. Szerencsénkre nem így van, s mivel Glembay Károly leveléből még sok más lelőhelyre is fény derül, érdekesnek találtuk a teljes közlésre.

* * *

Igen tisztelt Főtisztelendő Úr!

– A Hon politikai napi lap újdonságok rovatából¹ értesülvén, azonnal tolat ragadtam kezeimbe, hogy főtisztelendőségedet értesítem azon régiségekről, melyek hivatalos körömben találatnak. – Az igaz, – hogy a' szép kis Slavonia jelenleg a Kedves Anya országtól Politikailag el lett választva,² – azonban miután a' történet frásból tudom; miként Dráva Száva közötti tért Árpád alatt, annak jeles Jenő vezére egész Zágrábik meg hódoltatta;³ ez okból Slavonia éppen úgy édes miénk, mint maga a' szép Kelempöldje Gellért hegye alatt. – Szívesen fogja tehát venni Főtisztelendőséged ezen kis értesítést Slavonia régiségeiről, már csak azért is; mert ez által kedves hazám Archeologiai tudományának tere tágulni s nagyobbodni fog. –

De előbb ismerkedjünk meg; – forradalom előtt a országos – ipar – egyesület körében rajz-épitészet tanára valék,⁴ hogy és miként működtem e téren, – reményem főtisztelendőséged előtt tudva léssen, csak is a' szomorú következtést akarom itt érinteni – midőn azt mondom, – hogy miután tanítványaim mint haza védők lettek – én se maradhattam tétlenül az iskolai falak között – felcsaptam tehát én is a' honvédek sorába, rövid de dicső 1 1/2 évi pálya futásom után, – büntetésül a' cs. hadsereg közlegényévé sorol-

tattam be, a nehéz helyzetemből ő felsége a' Császár kegye szabadított fel, haza jővén – idegen lettem azon körben, ahol a' tudományok terén egykoron babérokat arattam! – Menekülnöm kellett Pestről s a' sors lehozott ide Slavoniába a hol is 1851. év. Augustus havától a' Csepini Uradalomban mint Mérnök építész foglalatokodom; – Most a' dologra. –

Hivatalomat elfoglalván, azonnal az egész Uradalom felméréséhez fogtam, e parcelláris felvételek után ismerkedtem meg azon régiségekkel, melyek e tágas 55 ezer Cat. holdra rúgó Uradalomba léteznek; –

1° helyre teendő a *Kologyvári* rom, e romról híres Geografusunk Fényes Elek azt tartja miként azt, Probus Emilius romai császár K. u. sz. után 280–281. évben építette, e várból vezette a' *Paulus Hiulca*⁵ (Palacsai mocsár néven ismeretes most:) lecsapolását, Rómaiak alatt e hely *Limusának* hivatott, s ez azon nevezetes pont, melyet keresnek és fürkésznek régidőtül a' Geografusok.⁶ – A vár, kerek idomú, 20 folyó öl átmérőjű, falai igen erősek 2 1/2 láb vastagságúak magassága meghaladja a 30 lábat, – hatalmas mélyvéd köriti – (:földhányás:) a' mélyvéd és a' vár torony között egyenes 60 láb széles térség létezik a' sziget terjedelme 2 1/2 Catastralis holdra rúg. – Körötte több domb látható melyek mind annyi erősek voltak, – egy ily dombot keresztül ásván igen kis mélységbe, elmálott urnákra találtam melyekbe éget csontok találatnak – több *terméskő* golyókat is szedtünk ki az iszapföldből 12 font golyó nagyságúak. – Egyéberánt a' történelemben hazaiba úgy, mint a' Slavéba e nevezetes régiségről mitsem olvastam, a' nép száján forog ugyan sok mese, – mind azon által csakis a mesék országába való – hiteles kútfőül nem tekinthető. – Ezt közöltem, múlt hónap közepén jeles s derék botanikusunkkal Kanitz Úrral, ki is e nyár foltán vidékünkön megfordult – véle egy délebbé Kologyvár közelébe nagy élvezettel elköltöttem.⁷ – Reményem hogy e fiatal tudósunk közlésemet Palacs Kologyvár mocsárról, a' legutóbbi archeologiai gyűlésben közölte. –

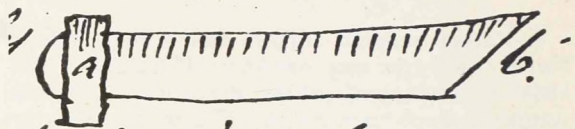
2^{ik} *Nevezetes helyiség Erdőd vár* rom⁸, magas hegy dombra épült vár Dunánk jobb partján viz színétől 350 láb magasságban, mai napiglan egy őrtorony és egy négyszegletű több emelet magas torony alak még épségben létezik, e torony felső emeletének ablak üregében egy papot ábrázoló alak látható freskó festéssel kivíve, innét azt következtetem miként a' bel-

falak is kivoltak festve, ezek azonban erősen bevannak meszelve. – Hat év előtt egy mellék fal omlott össze, ebből egy egész ép téglán következő jelek valának láthatók a téglába nyomva: éspedig középen kettős kereszt, két oldalról B. T. betűk ezek alatt 1516. év szám. – Ezt így akarom megfejtetni: – Bakács Tamás, Magyarország Primása építette 1516^{ik} évben, hogy e várat Bakács bírta Praedicatuma bizonyítja Bakácsok Erdőd a kis kápolna oltárán mái napig látható Bakácsok címere fogas kerékből kinövő szarvas kék mezőben. 10 – Török csaták után, Erdődöt Pálfiak egyenes ágon örökölték; s Pálfiaktól, Adamovits Capistrán János vette meg örök áron az Erdői uradalmat. –

3^{ik} Nevezetesség ezen Uradalomban maga a' nagy tejedelmű Palacsai mocsár; melynek dombosabb helyein sok drága régiségek találtak, – így 6 év előtt Szent László határában Nagy sziget dombon értékes ezüst tallér nagyságú pénzek találtak – sajnos hogy az idevaló népséget nem lehet rábírní, hogy ily kincseket azonnal jelensék fel az Uradalomnál; – ezt azonban nem teszik, mert ha hogy találnak valamit, azonnal a Zsidó zsebébe esik, – ki is potom áron megveszi a legdrágább tárgyakat. – Így történt ez 3 év előtt Orlovinyáki Pusztán, egy Tényei paraszt egy régi kút össze omlott falában 6 darab arany tálcscákát talált – az is már 5 forintért a Zsidó zsebébe volt, azonban jó korán kiviláglott; s a' Megye elvétette tőle, s igazi uroknak kézbesítette, és így 3 darabot kapott tisztelt földes Uram Adamovits Cap. János Úr, ki is azokat menyének Adámovits Franciska Asszony-ságnak ajándékozta. – A tálcscák tiszta aranyból va-

lók 5–6 hüvelyk átmérőjük lapos részükön három-három szögbe álló domborodások láthatók. p. 6.: (1. kép) körülete rojtos s kis lyukakkal ellátva. – 3 darabot kapott a találó paraszt ki is azt 450 ft. oé. eladta. –

10
formájú 35

fejével van
létkelés csengő

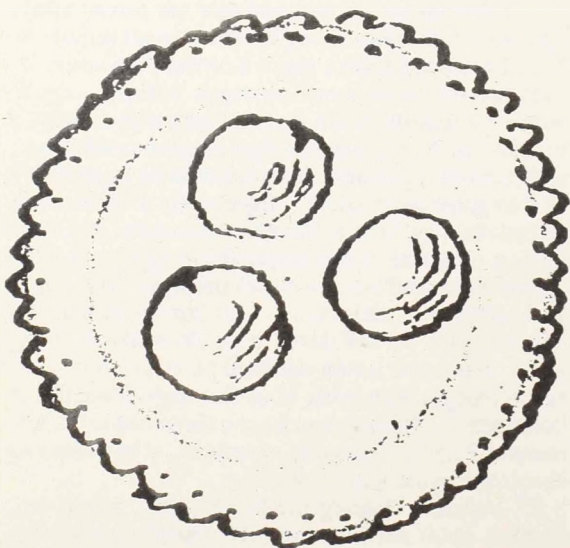
2. kép Glembay Károly levelében szereplő vastárgy rajza kinagyítva, M: kb. 1:3

Abb. 2. Eisengerät im Brief von K. Glembay. Zeichnung vergrößert cca 1:3

Múlt évben alól írott ugyan egy dombon keresztül egy árkot huzatott s két láb mélységbe egy fly formájú 35 font nehézségű vas darabot talált felső vége a. egy két hüvelykes (2. kép) lemez vassal körül van fogva b. vége pedig mint látszik fejszével van rézsütre vágva, hossza 1 1/2 lábvastagságu 2 1/2 hüvelyk. – tisztán csengő mint a' legfinomabb ezüst harang.¹¹ Így Szent Lászlón Csepinbe, sok pénzek találtak keverve ezüst és réz pénzek, romai, görög, magyar királyok pénzei, és még egy fajta réz pénz, melyet nem tudok semmiképen meghatározni; – hogy kié lehetett – Újlaki pénzére gyanakszom ki Mátyás alatt, Macsóiban és boszniai király volt – s e téreken Valpótól–Illokig uralkodott.¹² –

4^{ik} Nevezetes hely a' Csepini határban létező Selis-tye mely szó annyit jelent mint Faluhely magyarban. E helyen a' föld alatt nagyszerű romok létezhetnek, e domb jelenleg Uradalmi szőlő hegy a sok téglá és faragott kőből mely a hely színét borítja azt gyanítom, hogy e helyen nagyszerű templom létezhetett; – a domb oldala tele csontvázakkal – sok ezüst apró pénzeket találnak – mik Mátyás és Ulászló korából valók, de találni görög császárok pénzeit is. – a domb alján e napokban jött nap fényre egy rendes 8 oldalú épület alap fala – itt is sok koponya, fogak és emberi csontokra találtunk, e helyet igen czélszerű volna pontosan megvizsgálni, – én már tettem lépéseket a t. földes Úrnál, miként engedje meg az ásást – s reményilem hogy czélhoz jutok – az észleleteimet azonnal főtisztelendőséggel tudatni fogom.¹³ –

5^{or} Nevezetességek közé tartoznak még a' Szent Lászlói Ref. Templom és a' Koprivnai g. n. e. egyház. – Régiségüket a styl mutatja melyben épülvék –

1. kép Glembay Károly levelében szereplő „arany tálcscsa” kinagyított képe, M: kb. 1:4

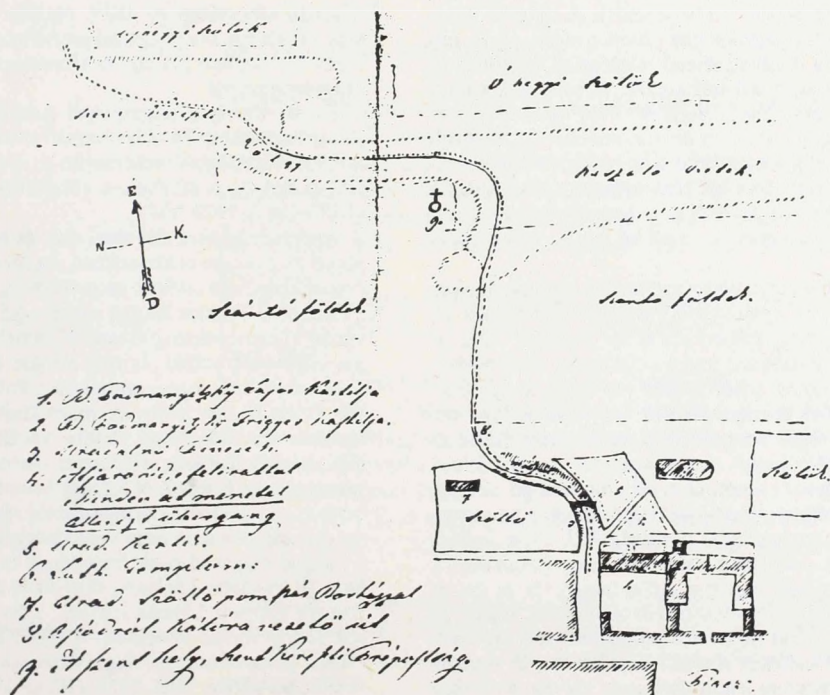
Abb. 1. „Goldenes Schlüsselchen” im Brief von K. Glembay. Zeichnung vergrößert cca 1:4

hosszúságuk 10 folyó öl lehet szélük azonban alig 3 öl, falak vastagak – s mind két templomnak nyugati falában szűk üresek van, mely alulról rézsüt egész a fal magasságáig vezet – azt beszéltek az öregek, miként e templomok kivoltak rajzolva, most azonban miután más keresztény felekezet kezeibe vannak, erősen bevannak meszelve; a kutatás itt sem ártana, – ehhez járul még azon Traditio miként e templomokban Szent Pál apostol személyesen jelen volt, s oktatta a' népet a' keresztény vallásba. –

6^{or} Erdődi határban még egy nevezetes helyiség létezik s ez e név alatt Ó és új Várad jelenleg szóló hegy, sok urnák és római pénzeket találnak e helyen.

7^{or} Elvégre öreg apámtól reám maradt Traditio mint Szent hagyományt kéntelenittem önnek igen tisztelt Főtisztelendő úr felfedezni s ez a' következő: – Tíz éves lehettem, egy napon öreg apám kéznél fogott s kivezetett Aszódra – Kálóra vezető úton – jóformán a várostól egy órányira járásra, s megáltunk az Óhegyi völgy torkolatát elzáró dombon, s azt mondja azután nekem, no Károly fiam eljutottunk a' Szent helyre melyet apáink hagyománya szerint tartozunk ivadékról

ivadékra megmutatni – egymásnak. – Lásd fiam e helyen ált 4 Béla király életében az Aszódi Szent Kereszti Prépostság főegyháza,¹⁴ e szent helyet a' betörő Tatárok végkép a' helységgel együtt elpusztították, – a' helyet mint emlékezem sok téglá darab fedette, – továbbá azt mondotta; több év előtt e szántóföldön egy harangot szántottak ki – s e haragnak a' Catholikus templomba kellett volna jönni, azonban miután a' találó Ágostai vallású volt, az a' Lutheranus toronyba jött, – ez az Öreg apámtól reám jutott Traditio veleje; ha tehát az Aszódi Ágostai község e harangot valódi eredetiségébe megtartotta, akkor e volna a' legrégebb harang Magyar Országban, a' harang a' közép nagy harang bal oldalán foglal helyet s a' második nagyságú harang a toronyban.¹⁵ – Mint gyermek sokat harangoztam véle s kevéssé megvolt repedve; ha hogy azóta kiigazították, sokat veszítene érdekességéből – Megjegyzendő hogy ezen esetet az Ágostai hitfelekezetbeliek igen tagadják s nem hiszem hogy lenne élő Aszód városában kivülem, a' ki körülményesebben e Szent hagyományt úgy tudná mint én. – A hely situatioja ime a következő: (3. kép)

3. kép Glembay Károly levelében szereplő helyszínrajz

Abb. 3. Situationsplan im Brief von K. Glembay

1. B. Podmanitzky Lajos kastélya
2. B. Podmanitzky Frigyes kastélya
3. Uradalmi Pinczék
4. Átjáró hid, e felirattal
Minden át menetel
Alles ist übergang

5. Urad. kertek.
6. Luth. Templom.
7. Urad. Szőlő pompás Borházzal
8. Aszódra – Kálóra vezető út
9. A Szent hely, Szentkeresztű Prépostság.

Előre kellett volna bocsátani miként *Aszód* mező városa Pest megyében Pesthez 2 posta állomás, posta állomással – *Szülőhelyem*.¹⁶

A szent hely tehát minden útmutató nélkül, könnyen feltalálható a' terv után, – t. i. Piaczra érve a' nagy utcáról széles út vezet fel a' dombon épült Báró Podmaniczky Lajos Ur kastélyához, – ezt el hagyva, jövünk a mély szakadós kálai útra, balról láthatók a' Partoldalba ásott uradalmi pinczék ezeknek fellelő áll az átjáró híd egyik dombról a másikra, mely alatt keresztül menve, folytatjuk utunkat a' mélyedett uton, csak hamar dombra érve balra esik a' nagy pompás uradalmi borház, s mi utunkat folytatjuk tovább a szántó földek között éjszakknak, az öreg vagy ó hegyi szőlők felé; a' dombról leérve a' völgybe, gyalog út vezet fel a' keresett szent helyre. Szembe ötlenek azonnal a sok téglá darabok, ha azonban a' felszínéről elhordották azokat, kevés figyelemmel kutatás azonnal célhoz vezet. –

Jegyzetek

1 Rómer Flóris felhívása: – (Felszólítás). A magyar tudományos akadémia archeologiai bizottságának egyik feladata az, hogy a hazában létező régiségeket folytonos figyelemmel kísérje, híven feljegyezze, és saját közremunkálása vagy nemeslelkű honfiak által fentartott, az enyészettől megmentett vagy javított műemlékekről, talált egyéb régiségekről, a nemzeti múzeumnak e nemű szaporodásáról és szerzeményeiről közlönyében, t. i. az Archeologiai Közleményekben „Régiségi krónika és repertórium” címek alatt, mennyire lehet, hű leírást, teljes összeírást adjon.

Ezen feladatnak a bizottsági szerkesztő leginkább akkor felelhetne meg, ha a létesítendő országos középponti archeologiai bizottság conservatorai és levelezői által az ilyen tárgyakra vonatkozó jelentései folytán, ezen hitelességgel bíró adatokat felsorolhatná; de hogy addig se legyen e tekintetben érezhető és csak nagynehezen pótolható hiány, míg a régen óhajtott országos bizottság életbe lép; továbbá, hogy a szerkesztő ezen fontos teendőjében egyedül a sem nem elég hitelességű, sem kívánt teljességgel nem bíró hírlapi tudósításokra ne szoruljon, ugyanazon archeologiai bizottság XII. ülése jegyzőkönyvének 113. pontjában határozta: hogy hazánknak t. cz. hivatalai, egyházi és világi előjáróságai, és az összes magyar értelmiség nyilvánosan felszólíttassanak, miszerint hivatalos területükön vagy vidékükön létező régi műemlékeket és újabb leleteket röviden ismertetvén, és egyedül valódi adatok nyomán lelkiismeretesen leírván, alólírtához intézendő leveleikben haladéktalanul bejelenteni szíveskedjenek. Így nemcsak az archeologiai krónika és Repertórium érdekességét, alaposágát, sokoldalúságát fogják emelni, hanem a keletkező magyar archeologiai tudományak is megbecsülhetetlen szolgálatot teendnek.

Pest, 1864. dec. 12.

Rómer Flóris
a Magyar Tud. Akadémia archeologiai
bizottságának előadója és szerkesztője

Ha közléseimet érdekesnek találja Főtisztelendő-séged, méltóztassék – e levelemre válaszolni, s útbá igazítani a' teendőkre s részemről hazafiui kötelességnek tartandom e tekintetbe üres időmet e hasznos munkálatokra felszentelni. – *Nota bene* majd feledém *Gorján* a hires Garák fészke két órai távolra esik tőlem. –

Áldja meg főtisztelendőségedet a' Magyarok jó Istene vagyon teljes tisztelemmel. –

Csepin, Eszék mellett Slavoniába
December 23^{am} 864

Kész köteles szolgálja
Glembay Károly

* * *

A levél közlésével néhány leletünk előkerülési körülményeinek tisztázásán túl hazai régészetünk megteremtőjének, Rómer Flóris tevékenységének jobb megismerését is szolgálni kívántuk.

A Hon, 1864. december 16.

- Haynau tábornagy 1849. október 24-ei, Magyarország ideiglenes közigazgatási szervezetéről szóló rendeletének értelmében Erdélyt és Horvátországot leválasztják Magyarországról.
- Glembay Károly a tudományát Anonymusból vette, aki „Zágráb, Pozsega és Valkó várak” című fejezetében ezeket írja a honfoglaló vezérekről: „...a Száva folyóhoz értek. A Száván is átkeltek, s elfoglalták Zágráb várát...” (GYÖRFFY 1975, 167).
- A rendelkezésünkre álló tisztí cím- és névtárakban, pedagógiai és életrajzi lexikonokban, az iparegyesületi iskolák értesítőiben nem találtuk meg Glembay nevét.
- „Vuka ered Panczie falunál a diakovári járásban, s Vukovárnál (Szeremvármegyében) a Dunába ömlik. Rendetlen folyása s áradásai okozták a tágas Palacsza nevű tavat ...Mocsarai közt legnevezetesebb a Palacsza, rómaiak idején Palus Hiulca, melynek munkába vett kiszáraitása Próbus rom. császárnak életébe került. Az északi járásban: Ténye, Dobszin, Harasztin, Szent-László, Szeremvármegyében Bobotta és Kórógy faluk közt 14,725 holdat borít el. A pasvánság nyugat-északi részén, de hová csak apróbb csónakokon nagy vesződéssel juthatni, láthatók a hajdani római városok ömledezett dűledékei, mely Cibalis ad Paludem Hialcum, vagy talán a geographusoktól annyira keresett Limusa lehetett, s melyet most a lakosok Kologvárnak neveznek.” (FÉNYES 1847, I. 442) – Hiulca palus mocsaras völgy Vinkovci mellett (PAULY-WISSOWA 1894, VIII. 2128; GRAF 1936, 53–54).
- Limusa a Sirmiumból Vindobonába vezető úton volt. Ma Galösla vagy Godre (PAULY-WISSOWA 1894, XXV. 710; NÉMETH 1903, 11). Szigetvár helyére teszi, teljesen indokolatlanul. – Mocsárként való fel fogása kérdéses. Nyomai (romjai) nincsenek meg (GRAF 1936, 124).
- Kánitz Ágost (1843–1896) éppen ebben az évben (1864) utazta be Szlavóniát, hogy annak növényeit összegyűjtse. Munkájának eredményét 1866-ban tette közzé Bécsben.
- „Erdőd, hajdan Teutoburgum erősség, melynek romjai most is a Duna magas partján fekszenek, ...Hajdan

- Garaváros és erősség, s várának némely omladékai a falu közepén most is látszanak.” (FÉNYES 1847, I. 449).
- 9 Az olvasat természetesen hibás, a megfejtés rossz.
- 10 Ez valóban a Bakócz család címere (JÁSZAY 1846, 416). Glembay nem említi, hogy Bakócz Tamás érsek e várban született NAGY 1857, I. 100.
- 11 Sem a leírás, sem az ábra alapján nem lehet megállapítani sem a tárgy rendeltetését, sem korát.
- 12 Újlaki Bertalan két fia: László és Imre volt macsói bán 1404–1418 között (PESTY, 1875). Ők azonban nem vettek pénzt. Bizonyára Újlaki Miklósról van szó, aki valóban Mátyás király alatt volt címzetes boszniai király (1471–1478). Három típusú denárt is veretett (UNGER 1974, III. 299).
- 13 Középkori templom és templom körüli temető lehet e helyen a leírás alapján.
- 14 A romokat már BÉL 1735, III. 150. említi és Zsigmondkorinak tartotta (FUZHOFFER–CZINÁR 1860, II. 42–43). Kiderítette, hogy a premontreiek Szent Keresztről nevezett prépostsága állt itt (Prepositura S. Crucis de Oszternach). RUPP 1870, I. 698. tudni véli, hogy „egy lejtős halom oldalában” volt a prépostság. Török utáni történetéről is hoz gyér adatokat. A romokat Henszlmann Imre a helyszínen tanulmányozta. Kéziratossá jegy-
- zetkönyvében a téglák mérete és a rom félkörű apszisának alaprajza szerepel. Az itt előkerült csontvázakat is felsorolja (GERECZE 1906, 583).
- 15 A régi harangról szóló mondának – más társaihoz hasonlóan –, nincs történeti alapja. Az aszódi evangélikus templom régi műtárgyai között nem találjuk (KEMÉNY–GYIMESI 1944, 374–375). A Magyarország 1711 előtti harangjait a teljesség igényével összegyűjtő mű (PATAY 1990) sem sorolja fel.
- 16 Ennek a közlésnek a birtokában megkíséreltük kideríteni Glembay Károly születési évét, de nem sok sikerrel. Asztalos István, az aszódi múzeum igazgatója sietett segítségünkre, aki kiderítette, hogy az aszódiakat a bagi plébánia anyakönyvében tartják nyilván. Az ő közreműködésével jutott el aztán a Márton Mihály plébános által kiállított keresztlevél hozzánk. (Mindketten fogadják köszönetemet). A kereszteltet anyakönyve III. kötetének 280. oldalán ez a bejegyzés található: „1814. február 20. Carolus. Apja neve Stephanus Glembay, anyja: Johanna Poós. Lakik Aszódon. Keresztszülők: Josephus Matiszka és Susanna Butzko.
- 17 A kastély képe HUNFALVY 1855, I. 170.; RADOS 1939, 15.; GARAS 1941, 46–48.

IRODALOM – BIBLIOGRAPHIE

- BÉL 1735
M. BÉL, *Notitia Hungariae novae historico geographica divisa in partes quatuor* . . . I–V. Wien, 1735–1742.
- BÓNA 1986
I. BÓNA, *Java rézkori aranyleleteinkről. Fejezetek a magyar ősrégészet múlt századi–századeleji történetéből.* VMMK 18 (1986) 21–81.
- BÓNA 1990
I. BÓNA, *Pannónia, Dacia és ami közte van. – Pannonien, Dacien und was dazwischen liegt.* A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1 (1990) 243–256.
- FÉNYES 1847
E. FÉNYES, *Magyarország leírása.* I–II. Budapest 1847.
- FUHOFFER–CZINÁR 1860
D. FUHOFFER–M. CZINÁR, *Monasterologia regni Hungariae. I–II.* Pest, 1860.
- GARAS 1941
K. GARAS, *Kracker János Lukács.* Budapest 1941.
- GERECZE 1906
P. GERECZE, *A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma.* In: Forster Gyula szerk.: *Magyarország műemlékei II.* Budapest 1906.
- GRAF 1936
A. GRAF, *Übersicht der antiken Geographie von Pannonien.* DissPann Ser. I. No. 5. Budapest 1936.
- GYÖRFFY 1975
Gy. GYÖRFFY, *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról.* Budapest 1975.
- HUNFALVY 1855
I. HUNFALVY, *Magyarország és Erdély eredeti képekben.* I–III. Pest 1855–1864.
- JÁSZAY 1846
P. JÁSZAY, *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után.* Pest 1846.
- KEMÉNY–GYIMESI 1944
L. KEMÉNY–K. GYIMESI, *Evangélikus templomok.* Budapest 1944.
- KÓHEGYI 1967
M. KÓHEGYI, *Rómer Flóris levelei Ipolyi Arnoldhoz.* Arrabona 9 (1967) 195–217.
- KÓHEGYI 1970
M. KÓHEGYI, *Rómer Flóris levelei az Országos Széchényi Könyvtárban.* Arrabona 12 (1970) 245–261; 13 (1971) 275–293.
- MAKKAY 1976
J. MAKKAY, *Problems Concerning Coper Age Chronology in the Carpathian Basin.* Acta ArchHung 28 (1976) 251–300.
- MAKKAY 1985a
J. MAKKAY, *A tiszaszőlősi kincs. Nyomozás egy rézkori fejedelem ügyében.* Budapest 1985.
- MAKKAY 1985b
J. MAKKAY, *Copper Age Gold Discs on the Territory of the Later Pannonia Province.* ComArchHung 5 (1985) 5–25.
- MAKKAY 1989
J. MAKKAY, *The Tiszaszőlősi treasure.* StudArch 10 (1989).

- NAGY 1857
 NÉMETH 1903
 PATAY 1958
 PAULY-WISSOWA 1894
 PESTY 1875
 PULSZKY 1883
 PULSZKY 1884
 RADOS 1839
 RUPP 1870
 UNGER 1974
- I. NAGY, *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XII. Pest 1857–1865.
 B. NÉMETH, *Szigetvár története*. Pécs 1903.
 P. PATAY, *Rézkori aranyleletek*. ArchÉrt 85 (1958) 37–46.
 G. WISSOWA–W. KROLL, *Paulys Realencyclopädie*. Stuttgart 1894–1950.
 F. PESTY, *A macsói bánok*. Századok 1875, 361–381; 450–467.
 F. PULSZKY, *A rézkor Magyarországon*. Budapest 1883.
 F. PULSZKY, *Die Kupfer-Zeit in Ungarn*. Budapest 1884.
 J. RADOS, *Magyar kastélyok*. Budapest 1939.
 J. RUPP, *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre*. I–III. Pest 1870–1876.
 E. UNGER, *Magyar éremhatározó*. I–III. Budapest 1974–1976.

DER BRIEF VON KÁROLY GLEMBAY AN FLÓRIS RÓMER IN DER SACHE KUPFERZEITLICHE GOLDFUNDE (ORLOVINYÁKI PUSZTA)

Die kupferzeitlichen Goldfunde des Karpatenbckens bestimmte Ferenc Pulszky als Erster (PULSZKY 1883, 1884). Nach einer Zeitspanne von einem dreiviertel Jahrhundert untersuchte Pál Patay die neueren Goldfunde und reihte sie in die Bodrogkeresztúr-Kultur ein (PATAY 1958).

Im letzten Jahrzehnt kam es zu einer hitzigen Debatte um dieses Problem (MAKKAY 1976, 1985a, 1985b; BÓNA 1986; MAKKAY 1989; BÓNA 1990). Da wir selbst nicht sachkundig in diesem Themenkreis sind, können wir an der Debatte in merito nicht teilnehmen. Als wir uns aber mit dem Lebensgang von Flóris Rómer und mit seiner wissenschaftlichen Tätigkeit befaßten (KÓHEGYI 1967, 1970), kam ein Brief in unsere Hände, über dessen Vorhandensein wir zwar gerade im Auszug von einer kurzgefaßten Mitteilung von Rómer Kenntnis hatten, jedoch vermutete man, daß der ursprüngliche Brief verschwunden war. Glücklicherweise ist dies nicht der Fall, und da in dem Brief von Károly Glembay auch noch viele andere Fundorte erwähnt werden, lohnt es sich – unserer Meinung nach – den Brief zu veröffentlichen.

Hochehrwürdiger Herr!

Aus dem Nachrichtenteil der politischen Tageszeitung Hon¹ unterrichtet, griff ich sofort zur Feder, um Euer Hochwürden über jene Altertümer in Kenntnis zu setzen, die in meinem Amtskreis gefunden wurden. – Es trifft zwar zu –, daß das schöne, kleine Slawonien gegenwärtig von dem lieben Mutterland politisch getrennt wurde,² – jedoch wie es mir aus der Geschichte bekannt ist; wie unter Arpad das Gebiet zwischen der Drau und der Save sein Feldherr Jenő ganz bis Zagreb eroberte,³ ist Slawonien aus diesem Grunde uns ebenso lieb, wie selbst das schöne Kelemföld unter dem Gellért-Berg. – Euer Hochwürden werden also gerne diesen kleinen Bericht über die Altertümer Slawoniens nehmen, auch schon deswegen; da dadurch der Bereich der archäologi-

schen Wissenschaft meiner lieben Heimat sich ausdehnen und vergrößern wird. –

Jedoch machen wir zuerst Bekanntschaft; – vor der Revolution war ich im Kreise des Landesindustrievereins Lehrer für Zeichen-Baukunst,⁴ daß und wie ich auf diesem Gebiete tätig war, – ist Eurer Hochwürden hoffentlich bekannt, hier möchte ich nur das traurige Resultat ansprechen – wenn ich sage –, daß, nachdem alle meine Schüler Verteidiger des Vaterlandes wurden – konnte auch ich nicht zwischen den Mauern der Schule untätig bleiben – ging also auch ich in die Reihe der Honveds, nach einer kurzen jedoch ruhmreichen Laufbahn von 1 1/2 Jahren, – wurde ich aus Strafe in die k. Armee als einfacher Soldat eingemustert, aus meiner schweren Lage befreite mich die Gnade Seiner Majestät des Kaisers, nach Hause kommend – wurde ich fremd in dem Kreise, wo ich auf dem Gebiet der Wissenschaften einst Lorbeeren erntete! – Ich mußte aus Pest flüchten und das Schicksal brachte mich hierher nach Slawonien, wo ich mich seit dem Monat August des Jahres 1851 auf dem Gut zu Csepin als Ingenieur-Architekt betätige; – Nun zur Sache. –

Mein Amt besetzt, ging ich sofort an die Vermessung des ganzen Gutes heran, nach diesen parzellarischen Aufnahmen machte ich mich mit den Altertümern bekannt, die in diesem weiten 55 tausend Katastraljoch großen Gut existieren: –

An die 1ste Stelle ist die *Kologyvári*-Ruine zu setzen; von dieser Ruine behauptet unser berühmter Geograph Elek Fényes daß diese, der römische Kaiser Probus im Jahre 280–281 n. Chr. baute, aus dieser Burg führte er die Trockenlegung des *Paulus Hiulca*⁵ (:heute unter dem Namen Palacsai-Sumpf bekannt:), unter den Römern hieß diese Stelle Limusa, und dies ist jener bedeutende Punkt, den die Geographen seit langem suchen.⁶ – Die Burg ist von runder Form, hat einen Durchmesser von 20 laufenden Klaftern, ihre Mauern sind sehr stark 2 1/2 Fuß dick ihre Höhe ist

mehr als 30 Fuß, – ist von einem mächtigen Tiefgraben (:Erdaufschüttung:) umgeben – zwischen dem Tiefgraben und dem Turm der Burg ist ein ebener 60 Fuß breiter Raum der Umfang der Insel beträgt 2 1/2 Katastraljoch. – Um diese sind mehrere Hügel sichtbar, die alle Befestigungen waren, – einen solchen Hügel durchgrabend, fand ich in sehr geringer Tiefe zerfallene Urnen, in denen sich gebrannte Knochen befanden – aus der Schlammerde nahmen wir mehrere Kugeln aus *Rohstein* von 12 Pfund Kugelgröße heraus. – Übrigens habe ich weder in der heimischen noch in der slawischen Geschichte von diesem namhaften Altertum gelesen, in aller Leute Munde sind zwar viele Märchen, – die allerdings nur in das Land der Märchen gehören, – als authentische Quellen können sie nicht betrachtet werden. – Dies teilte ich in der Mitte des vergangenen Monats unserem ausgezeichneten und ehrbaren Botaniker Herrn Kanitz mit, der im Laufe dieses Sommers in unserer Gegend herumkam – mit ihm verzehrte ich in der Nähe von Kologvár ein Mittagessen mit großem Genuß.⁷ – Ich hoffe, daß dieser unserer Gelehrte meine Mitteilung über den Palacsá Kologvár-Sumpf in der letzten archäologischen Sitzung bekanntgab. –

2te *D Namhafte Stelle ist die Burgruine Erdőd,*⁸ eine auf dem Hügel eines hohen Berges erbaute Burg am rechten Ufer unserer Donau vom Wasserspiegel in 350 Fuß Höhe, bis in unsere Tage existiert ein Wachturm und eine viereckige mehrere Stock hohe Turmform noch erhalten, in der Fensterische des oberen Stockes des Turmes ist einen Pfarrer darstellende Figur sichtbar mit Freskomalerei ausgeführt, von daher schließe ich darauf, wie auch die Innenwände ausgemalt waren, diese sind aber stark geweißt. – Vor sechs Jahren stürzte eine Nebenmauer ein, von dieser waren auf einem ganz unversehrten Ziegel die folgenden Zeichen in den Ziegeln eingedrückt sichtbar: und zwar in der Mitte ein Doppelkreuz, von zwei Seiten her die Buchstaben B. T. unter diesen die Jahreszahl 1516. – Dies will ich so deuten: – Tamás Bakács, der Primas von Ungarn baute es im Jahre 1516,⁹ daß Bakács diese Burg besaß, beweist das Prädikat *Bakácsok Erdőd*, auf dem Altar der kleinen Kapelle ist bis heute das Bakács-Wappen sichtbar ein aus gezahnten Rad hervorstehender Hirsch in blauem Feld.¹⁰ – Nach den Türkenkriegen wurde Erdőd in gerader Linie von den Pálfis geerbt; von den Pálfis erkaufte das Erdőd-Gut für alle Zeiten János Adamovits Capistrán. –

3te Berühmtheit in diesem Gut ist selbst der großausgedehnte Palacsái-Sumpf; auf dessen hügeligeren Stellen viele teure Altertümer gefunden werden, – so wurden vor 6 Jahren in der Gemarkung Szent László auf dem *Nagy sziget domb* wertvolle Münzen in der Größe eines Silbertal ers gefunden leider kann man das hiesige Volk nicht dazu bringen, solche Schätze sofort bei dem Gut anzumelden – dies machen sie aber nicht, denn wenn sie etwas finden, fällt dies sofort in die Tasche des Juden, – der die wertvollsten

Gegenstände spottbillig ankauft. – So geschah dies vor 3 Jahren auf der Orlovinyáki-Pušta, ein Bauer aus Ténye fand in der eingestürzten Mauer eines alten Brunnens 6 Stück Goldschüsselchen – auch dies war schon für 5 Gulden in der Tasche des Juden, jedoch kam dies noch frühzeitig heraus; und das Komitat ließ sie von ihm wegnehmen, und ihrem wahren Herren aushändigen, und so erhielt 3 Stücke mein sehr verehrter Gutsherr Herr János Adamovits Cap., der diese seiner Schwiegertochter der Frau Franciska Adamovits verschenkte. – Die Schüsselchen sind aus reinem Gold, auf ihrem flachen Teil mit 5–6 Zoll großem Durchmesser sind je drei in Dreieck stehende Rundungen zu sehen. z.B.: (Abb. 1) ihr Umkreis ist fransig und mit kleinen Löchern versehen. – 3 Stücke erhielt der Bauer als Finder der diese um 450 Gulden verkaufte. –

Im vorigen Jahr ließ Unterzeichneter zwar durch den Hügel einen Graben ziehen, und in zwei Fuß Tiefe fand er ein Eisenstück von solcher Form von 35 Pfund Gewicht, sein oberes Ende *a.* ist mit einem zwei Zoll großen (Abb. 2) Eisenblech umfassen *b.* sein Ende aber wie zu sehen ist mit einem Beil schräg geschnitten, seine Länge 2 1/2 Zoll von 1 1/2 Fußdicke. – klar klingend wie die feinste Silberglocke.¹¹ So finden sich in Szent László Csepin viele Münzen, sowohl Silber- als auch Kupfermünzen, Münzen von römischen, griechischen, ungarischen Königen und noch eine Art Kupfermünzengattung, die ich keinesfalls bestimmen kann; – wem sie gehört haben dürfen – ich vermute die Münze von *Újlaki*, der unter Matthias, der Banus von Macsó und bosnischer König war – und in diesen Regionen von Valpó bis Illok geherrscht hat.¹² –

4te Bedeutende Stelle ist *Selistye* in der Gemarkung Csepin das Wort heißt soviel wie *Faluhegy* im Ungarischen. An dieser Stelle könnten unter der Erde großartige Ruinen vorhanden sein, dieser Hügel ist zur Zeit ein Weinberg des Gutes wegen den vielen Ziegeln und behauenen Steinen, die die Oberfläche der Stelle bedecken, vermute ich, daß an dieser Stelle eine großartige Kirche existiert haben dürfte; – der Hang ist voller Skelette – es werden viele kleine Silbermünzen gefunden – die aus der Zeit des Matthias und des Ulászló stammen, jedoch kann man auch Münzen von griechischen Kaisern finden. – am Fuß des Hügels kam in diesen Tagen die Grundmauer eines regelmäßigen achtseitigen Gebäudes ans Tageslicht – auch hier fanden wir viele Schädel, Zähne und menschliche Knochen, es wäre sehr zweckmäßig diese Stelle genau zu untersuchen, – ich habe schon bei dem verehrten Gutsherren Schritte unternommen, wonach er die Ausgrabung gestatten möge – und ich hoffe, daß ich zum Ziele komme – meine Beobachtungen werde ich sofort Euren Hochwürden zur Kenntnis bringen.¹³ –

5ter Zu den Sehenswürdigkeiten gehören noch die reformierte Szent László Kirche und die griechische

Kirche von *Koprivna*. – Ihre Altertümlichkeit zeigt der Stil, in dem sie gebaut wurden – ihre Länge kann 10 lauf. Klafter sein, ihre Breite ist aber kaum 3 Klafter, die Mauern sind dick – und in der westlichen Mauer aller beiden Kirchen ist eine schmale leere Stelle, die von unten schräg ganz bis in die Höhe der Mauer führt – die Alten sagten, wie diese Kirchen bemalt waren, jetzt sind sie aber in den Händen anderer christlicher Konfessionen, stark geweißt; die Forschung würde auch hier nicht schaden, – hierzu kommt noch jene Tradition wie in diesen Kirchen der Apostel Heil. Paulus persönlich zugegen war und das Volk in der christlichen Religion unterrichtete. –

⁶ Auf der Gemarkung von Erdőd existiert noch eine bedeutende Stelle und unter dem Namen Ó und Új Várada ist sie gegenwärtig ein Weinberg, es wurden viele Urnen und römische Münzen an dieser Stelle gefunden. –

⁷ Schließlich bin ich gezwungen, Ihnen, sehr geehrte Herr Hochwürden, eine von meinem Großvater auf mich gebliebene Tradition als Heilige Überlieferung aufzudecken, und diese ist die folgende: – Ich konnte zehn Jahre alt gewesen sein, an einem Tage nahm mich mein Großvater bei der Hand und führte mich aus Aszód hinaus – auf dem nach Káló führenden Weg – so ziemlich eine Gehstunde entfernt von der Stadt und blieben auf dem die Mündung des *Óhegyi*-Tales absperrenden Hügel stehen und sagt zu mir danach, nun mein Sohn Karl, wir sind an die Heilige Stelle gekommen, die wir der Tradition unserer Väter zufolge einander von Geschlecht zu Geschlecht zeigen müssen. – Sieh mein Sohn an dieser Stelle stand zu Lebzeiten des König Bélás 4 die *Kathedrale der Propstei zum Heiligen Kreuz zu Aszód*,¹⁴ diese heilige Stelle haben die einfallenden Tataren mit dem Ort zusammen gänzlich vernichtet, – die Stelle war, wie ich mich erinnern kann, von vielen Ziegeln bedeckt, – ferner sagte er; vor mehreren Jahren kam auf diesem Acker beim Pflüger eine Glocke ans Tageslicht – und diese Glocke hätte in die katholische Kirche kommen müssen, jedoch da der Finder von Augsburger Konfession war, kam diese in den lutherischen Turm, – dies ist der Kern der von meinem Großvater mir überlieferten Tradition; falls also die Augsburger Aszöder Kirchengemeinde diese Glocke in der ursprünglichen Echtheit beibehalten hat, so wäre dies die älteste Glocke im Ungarland; die Glocke nimmt an der linken Seite der mittleren großen Glocke Platz und ist die zweitgrößte Glocke im Turm.¹⁵ – Als Kind habe ich oft mit ihr geläutet und sie war ein wenig geborsten; wenn man sie seitdem ausgebessert hat, so würde sie von ihrer Merkwürdigkeit viel verlieren. – Es sei bemerkt, daß dieser Fall von den Angehörigen der Augsburger Konfession sehr in Abrede gestellt wird, und ich glaube nicht, daß es außer mir irgend jemanden – in der Stadt Aszód geben würde, der diese Heilige Tradition eingehender kennen würde als ich. – Die Situation der Stelle ist nun die folgende: (Abb. 3)

1. Schloß des Baron Lajos Podmanitzky
2. Schloß des Baron Frigyes Podmanitzky
3. Keller des Gutes
4. Fußgängerbrücke, mit dieser Aufschrift
Minden át menetel
Alles ist Übergang
5. Gutsgärten
6. Luth. Kirche
7. Gutsweingarten mit prächtigem Weinhaus
8. Von Aszód nach Káló führender Weg
9. Die Heilige Stelle, Propstei von Szentkereszt.

Es hätte vorausgeschickt werden müssen, daß der Marktflecken *Aszód* im Komitat Pest, von Pest 2 Poststationen weit entfernt, mit Poststation – mein *Heimatsort* ist.¹⁶

Die heilige Stelle kann also ohne jedes Itinerar nach dem Plan leicht gefunden werden, – nämlich nachdem man auf dem Markt angekommen ist, führt von der großen Gasse ein breiter Weg hinauf zu dem auf dem Hügel gebauten Schloß, des Herrn Baron Lajos Podmaniczky – dieses verlassen, kommen wir auf den tief zerklüfteten Kálaer Weg, links sind die in der Uferwand eingegrabenen Keller des Gutes, über diese die Fußgängerbrücke von dem einen Hügel zu dem anderen, unter durchschreitend welcher man auf dem Hochtweg den Weg fortsetzt, als bald auf einen Hügel kommen liegt links das große prächtige Weinhaus des Gutes und wir setzen unseren Weg fort zwischen den Äcker, nach Norden, in Richtung der Weingärten des Öreg oder Ó hegy; von dem Hügel in das Tal herunterkommend, führt ein Fußweg auf die gesuchte heilige Stelle. Es fallen sofort die vielen Ziegelstücke auf, wenn sie aber von der Oberfläche weggetragen werden, führt die Forschung mit geringer Aufmerksamkeit sofort zum Ziele. –

Falls Euer Hochwürden meine Mitteilungen interessant finden, so geruhen Sie auf diesen Brief zu antworten und mich zu beraten was ich tun soll, und meinerseits werde ich es als eine patriotische Pflicht ansehen, in dieser Hinsicht meine müßige Zeit diesen nützlichen Arbeiten zu widmen. – *Nota bene* ich habe es fast vergessen *Gorján*, das Nest der berühmten Gara-Sippe liegt zwei Stunden weit von mir. –

Der liebe Gott der Ungarn soll Eure Hochwürden segnen; verbleibe mit vorzüglicher Hochachtung. –

Csepin, bei Eszék in Slawonien
am 23sten Dezember 864

Ihr dienstbeflissener
Károly Glembay

Mit der Mitteilung des Briefes wünschten wir über die Klärung der Umstände des Vorkommens einiger unserer Funde hinaus auch der besseren Erkennung der Tätigkeit von Flóris Rómer, dem Gründer unserer heimischen Archäologie, zu dienen.

Anmerkungen

1 Aufruf von Flóris Rómer: (Aufforderung). Eine der Aufgaben der archäologischen Kommission der ungarischen wissenschaftlichen Akademie ist, die in der Heimat vorhandenen Altertümer mit ständiger Aufmerksamkeit zu verfolgen, getreulich aufzuzeichnen, und über die durch eigene Mitwirkung oder von edelherzigen Patrioten erhaltenen, vor dem Verfall geretteten oder ausgebesserten Kunstdenkmälern, gefundenen sonstigen Altertümern, derartigen Vermehrung und Erwerbungen in der Mitteilung des Nationalmuseums, nämlich in den *Archeologiai közlemények* [Archäologische Mitteilungen] unter den Titeln „*Régiségi krónika és repertórium*“ [Chronik und Repertorium der Archäologie], insofern es möglich ist, eine treue Beschreibung und gesamte Konskribierung zu geben.

Dieser Aufgabe könnte der Redakteur der Kommission am besten dann entsprechen, falls er die sich auf solche Gegenstände beziehenden Berichte seitens der Konservatoren und Korrespondenten der archäologischen Kommission der zu errichtenden Landeszentrale, über Authentizität verfügenden Angaben aufzählen könnte; jedoch damit es auch bis dorthin in dieser Hinsicht kein wahrnehmbarer und nur schwer zu ersetzbarer Mangel sei, bis die seit langem erwünschte Landeskommision ins Leben tritt; ferner, daß der Redakteur in dieser seiner wichtigen Aufgabe allein weder auf die nicht genügend authentischen, noch gewünschten, über Vollständigkeit nicht verfügenden Zeitungsberichte angewiesen sein soll, entschied die archäologische Kommission in Punkt 113 des Protokolls seiner XII. Sitzung: daß die P. T. Ämter, kirchliche und weltliche Vorstände unseres Landes, und die gesamte ungarische Intelligenz öffentlich aufgefordert werden sollen, wonach sie die in ihrem amtlichen Gebiet, oder in ihrer Gegend vorhandenen, alten Kunstdenkmäler und neuere Funde kurz dargelegt und bloß nach echten Daten gewissenhaft niedergeschrieben, in ihren an den Unterzeichneten zu richtenden Briefen unverzüglich gefälligst anmelden sollen. So werden sie nicht nur die Besonderheit, Gründlichkeit, Vielseitigkeit der archäologischen Chronik und des Repertoriums heben, sondern auch der entstehenden ungarischen archäologischen Wissenschaft einen unschätzbaren Dienst leisten.

Pest, 12. Dez. 1864.

Flóris Rómer
Referent und Redakteur
der archäologischen Kommission
der Ungarischen Akademie
der Wissenschaften

A Hon, 16. Dezember 1864.

- 2 Im Sinne der über die provisorische Verwaltungsorganisation Ungarns vom Feldzeugmeister Haynau am 24. Oktober 1849 erlassenen Verordnung werden Siebenbürgen und Kroatien von Ungarn abgetrennt.
- 3 Károly Glembay nahm seine Wissenschaft aus Anonymus, der im seinem Abschnitt "Die Burgen Zágráb, Pozsega und Valkó" über die landnehmenden Feldherren folgendes schreibt: "...sie kamen zum Savefluß passierten auch die Save und nahmen die Burg Zágráb ein ...".
- 4 Weder der uns zur Verfügung stehende Schematismus, noch die Namensverzeichnisse, pädagogischen und biographischen Lexika und Zeugnisse der Gewerbevereinschulen enthalten den Namen Glembay.
- 5 Die "Vuka entspringt bei dem Dorf Panczie im Kreis Diakovár und mündet bei Vukovár (im Komitat Szerem) in die Donau. Ihr unregelmäßiger Lauf und ihre Überschwemmungen verursachten den weiten Palacsá genannten See... Unter ihren Sümpfen ist Palacsá am berühmtesten, zur Zeit der Römer Palus Hiulca, dessen in Arbeit genommene Trockenlegung das Leben des röm. Kaisers Probus kostete. Im nördlichen Kreis: zwischen Ténye, Dobszín, Harasztin, Szent-László, im Komitat Szerem zwischen den Dörfern Bobotta und Kórógy sind von ihm 14,725 Katastraljoch bedeckt. Im nordwestlichen Teil des Moores, wohin man aber nur auf kleineren Kähnen mit großer Mühe gelangen kann, sind die zerfallenen Ruinen der einstigen römischen Städte zu sehen, die Cibalis ad Paludem Hialcum oder vielleicht das von den Geographen so sehr gesuchte Limusa gewesen sein dürften, und die jetzt die Bewohner Kologývár nennen." (FÉNYES 1847, I. 442) – Hiulca polus ist ein sumpfiges Tal bei Vinkovci (PAULY-WISSOWA 1894, VIII. 2128; GRAF 1936, 53–54).
- 6 Limusa lag an dem von Sirmium nach Vindobona führenden Weg. Heute Galösla oder Godre (PAULY-WISSOWA 1894, XXV. 710; NÉMETH 1903, 11). Setzt es an die Stelle von Szigetvár, völlig unbegründet. – Seine Auffassung als Sumpf ist fraglich. Seine Spuren (Ruinen) sind nicht erhalten geblieben (GRAF 1936, 124).
- 7 Ágost Kánitz (1843–1896) bereiste gerade in diesem Jahr (1864) Slawonien, um seine Pflanzen einzusammeln. Das Ergebnis seiner Arbeit veröffentlichte er 1866 in Wien.
- 8 "Erdőd, einst die Pestung Teutoburgum, deren Ruinen auch jetzt auf dem hohen Ufer der Donau liegen,... Einst Garaváros und Festung, und einige Trümmer ihrer Burg sind in der Mitte des Dorfes auch jetzt noch sichtbar." (FÉNYES 1847, I. 449).
- 9 Die Lesung ist natürlich fehlerhaft, die Lösung unrichtig.
- 10 Dies ist wahrlich das Wappen der Familie Bakócz (JASZAY 1846, 416). Glembay erwähnt nicht, daß der Erzbischof Tamás Bakócz in dieser Burg geboren wurde (NAGY 1857, I. 100).
- 11 Weder aufgrund der Beschreibung noch der Abbildung kann die Funktion oder das Alter des Gegenstandes festgestellt werden.
- 12 Die zwei Söhne des Bertalan Újlaki: László und Imre waren Banus von Macsó zwischen 1404–1418 (PESTY, 1875). Sie haben aber keine Münzen prägen lassen. Wahrscheinlich handelt es sich um Miklós Újlaki, der in der Tat unter König Matthias den Titel eines bosnischen Königs führte (1471–1478Ö). Er ließ Denare von drei Typen prägen (UNGER 1974, III. 299).
- 13 Aufgrund der Beschreibung kann an dieser Stelle eine mittelalterliche Kirche und ein Friedhof um die Kirche sein.
- 14 Die Ruinen erwähnte schon BÉL 1735, III. 150 und hielt sie für sigismundzeitlich (FUXHOFFER-CZINÁR 1860, II. 42–43). Er fand heraus, daß hier die "Vom Heiligen Kreuz" genannte Propstei der Prämonstratenser stand (Prepositura S. Crucis de Oszornach). RUPP 1870, I. 698 glaubt zu wissen, daß die Propstei "an dem

- Hang eines abschüssigen Hügels" war. Auch von ihrer Geschichte nach der Türkenzeit bringt er wenig Angaben. Die Ruinen wurden von Imre Henszlmann an Ort und Stelle untersucht. In seinem handschriftlichen Notizbuch kommt die Größe der Ziegel und der Grundriß der halbkreisförmigen Apsis der Ruine vor. Auch die hier zum Vorschein gekommenen Skelette zählt er auf (GERECZE 1906, 583).
- 15 Die Sage über die alte Glocke hat – ihren anderen Gefährten ähnlich – keinen historischen Grund. Unter den alten Kunstdenkmälern der evangelischen Kirche zu Aszód treffen wir sie nicht an KEMÉNY–GYIMESI 1944, 374–375. Auch das die Glocken Ungarns von 1711 mit Anspruch auf Vollständigkeit zusammenfassende Werk (PATAY 1990) zählt sie nicht auf.
- 16 In Besitz dieser Mitteilung versuchten wir das Geburtsjahr von Károly Glembay zu ermitteln, jedoch mit nicht vielem Erfolg. Der Direktor des Museums von Aszód, István Asztalos kam uns zu Hilfe. Er fand heraus, daß die Einwohner von Aszód im Pfarrbuch von Bag registriert sind. Mit seiner Mitwirkung kam dann der vom Pfarrer Mihály Márton ausgestellte Taufschein zu uns. (Beiden bin ich Dank schuldig). An der Seite 280 des III. Bandes des Pfarrbuches der Getauften können wir folgende Eintragung lesen: " 20. Februar 1814. Carolus. Vaters Name Stephanus Glembay, Mutter: Johanna Poós. Wohnhaft in Aszód. Taufpaten: Josephus Matiszka und Susanna Butzko.
- 17 Das Bild des Schlosses HUNFALVY 1855, I. 170.; RADOS 1939, 15.; GARAS 1941, 46–48.

M. Kőhegyi
 Türr István Múzeum
 Baja
 H-6500